

Uit: Geroepen en Toegewijd. Het Jubileumboek t.g.v. het 190-jarig bestaan van de Congregatie Dochters van Maria en Joseph. Door Andries Molengraaf.

Indonesië, een nieuwe tak in bloei

De derde missie van de Bossche zusters, in Indonesië (toen nog Nederlands-Indië), begint goed beschouwd in Sint-Michiëlsgestel, bij priesterdirecteur Adrianus Hermus van het Instituut voor Doven. Als de paus stelt dat van de particuliere missiewerken de Indische missiewerken voorrang verdienen, heeft Hermus op persoonlijke titel al contacten gelegd met kerkelijke hoogwaardigheidsbekleders in Indië. Die vertellen hem dat daar, in de Oost, wel veel wordt gedaan aan ‘gewoon’ lager onderwijs, maar niet aan buitengewoon lager onderwijs voor dove kinderen. Het enige schooltje voor dove kinderen in de hele archipel staat in de stad Bandung, in het westelijke deel van Java. Het is gesticht door een voormalige hoofdonderwijzer van het Henri Daniel Guyot Instituut in Groningen en kan wegens geldgebrek niet uitbreiden. Maar dat is geen katholieke school. In 1936 schrijft Hermus in het blad *De Vriend der Doofstommen* dan ook dat ‘(...) in heel den Oost nog geen enkele inrichting bestaat, waarin de katholieke doofstomme kinderen een hun passende godsdienstige opvoeding kunnen ontvangen (...)’. Hij schrijft verder dat ‘thans’ serieuze pogingen in het werk worden gesteld om op Java zo’n katholieke inrichting gevestigd te krijgen. Die moet, bepleit Hermus, niet alleen bestemd zijn voor kinderen van bemiddelde ouders, maar ook voor arme dove kinderen. Hermus heeft apostolisch vicaris Bernardo Visser van het apostolisch vicariaat Purwokerto aan zijn zijde. Visser wil graag dat de op te richten dovenschool in zijn bisdom door een zustercongregatie wordt geleid. En wat is er dan logischer voor Hermus om meteen aan de zusters van de Choorstraat te denken, met wie hij zulke uitstekende ervaringen heeft in Sint-Michiëlsgestel? Hermus vraagt het congregatiebestuur mee te werken aan de stichting van de nieuwe school. Zelf is hij bereid zijn beste leerkrachten beschikbaar te stellen. Het bestuur stemt, op aandringen van Hermus, op 10 december 1936 met het nieuwe missiewerk in. Als meest geschikte stad wordt Wonosobo aangewezen.

De eerste vijf zusters

Begin 1938 vertrekken vijf zusters met een stoomschip naar de Oost. Het gaat om de zusters Maria Alacoque Hoorneman (de overste), Augustina Arends, Canisia Meissner, Bonaventura Gomes en Geertruida de Wit. Na de benodigde lesmaterialen te hebben aangeschaft, gaan ze op 15 maart van dat jaar van start. De dovenschool heet

‘Men vroeg niet, men ging’

Een van de eerste vijf zusters die begin 1938 naar Wonosobo afreizen, is zuster Bonaventura Gomes. Hoewel het congregatiebestuur eind 1936 officieel bekendgemaakt heeft een doveninstituut in de Oost te beginnen, weet bijna niemand de details. In maart wordt zuster Bonaventura naar 's-Hertogenbosch geroepen, waar zij te horen krijgt: ‘Je gaat naar Sint-Michielsgestel om klaargestoomd te worden voor Java’. “In die tijd vroeg men niet verder en ging”, schrijft ze in een speciale uitgave van De Heeriaan in maart 1963. De reis, per schip, is een belevenis. Als het schip in een haven aanlegt, gaan ze van boord om de betreffende stad te bekijken. Wel wordt zuster Bonaventura zeeziek en zijn de zwarte kleren geen pretje als op het dek de temperaturen steeds verder oplopen. Eenmaal in Indië, kunnen ze in Batavia bij een andere zustercongregatie bijkomen en in Bandung acclimatiseren. Als ze uiteindelijk in Wonosobo aankomen, treffen de zusters letterlijk een gespreid bedje aan. De Zusters van de Hartjes, weer een andere congregatie, hebben zelfs boodschappen voor hen gehaald. “Met zuster Geertruida ging ik er snel op uit om leerlingen te zoeken, want we wilden snel starten”, schrijft zuster Bonaventura. “Eerst vonden we Erlinigsih, ofwel Erlien, een meisje van 5 jaar. Afsproken werd dat ze 19 maart zou komen, op het feest van Sint Jozef, de patroon van onze jongste missiestatie. De djongos [letterlijk: huisjongen, iemand in de huishouding] van de pastorie had (...) een doofstomme zoon, Soerip, die ook de 19e maart kwam. En zo hadden we allebei onze eerste leerling. Er was nog geen slaapruimte voor de kinderen en daarom sliiep Erlien bij mij op de kamer en Soerip bij zuster Geertruida. Zó is het altijd gebleven: zuster Geertruida bij de jongens en ik bij de meisjes. Later is er een slaapzaal bijgebouwd, achter ons huis. (...) Met Erlien en Soerip was het onderwijs aan de doven dus begonnen. Uit dit simpele begin groeide: een Instituut met ruim 100 meisjes-leerlingen, plus nog een groot aantal jongens bij de Broeders.”

Dena-Upakara, wat oud-Javaans is voor 'Zorg aan de minsten'. Het werk voorziet meteen in een enorme behoefte. Dat is niet zo vreemd. Het aantal leerplichtige Indische kinderen die totaal doof zijn (en daardoor ook niet kunnen spreken), bedraagt zo'n 12.000. De toeloop is zo groot, dat het schoolgebouwtje al na een paar weken niet meer voldoet. Daarom wordt besloten om elders in de stad een groter gebouw neer te zetten. De werkzaamheden daarvoor beginnen al op 4 mei. Driekwart jaar later, op 7 februari 1939, wordt het nieuwe gebouw, mét internaat, geopend en ingezegend.

Algemeen overste Venantia van Maanen is hierbij aanwezig. Ook zuster Dominica Sterk is vanuit Nederland naar de Oost afgereisd. Na hun visitatie aan Wonosobo zouden zij doorreizen naar China, om ook de zusters daar te bezoeken.

Angstige tijden

Als op 10 mei 1940 Nazi-Duitsland Nederland binnenvalt en binnen enkele dagen bezet, wordt contact met Indië al snel problematisch. Alleen via China is nog een postverbinding tussen 's-Hertogenbosch en Wonosobo mogelijk, maar eind 1940 lukt het ook via die omweg niet meer om brieven bij de zusters in de Oost te krijgen. Ook in Indië breken angstige tijden aan, als Japan de archipel in maart 1942 bezet. Alle scholen gaan dicht. De dovenschool van de zusters ook, maar die mag al snel weer open op voorwaarde dat de kinderen alleen in het Maleis onderwijs krijgen. Het aantal leerlingen stijgt tot 33 en om enig inkomen te hebben, breien de zusters jumpers en sokken voor de Japanners. Ook bakken ze brood voor hen en geven pianolessen aan Indonesische onderwijzers. In juli 1943 worden priesters en religieuzen, net als veel andere westerlingen, geïnterneerd. De zusters in Wonosobo worden ook gevangengezet, maar krijgen snel vrijstelling om het doveninstituut open te houden. Dat lukt tot 6 maart 1945. Op die dag moeten ook zij eraan geloven. Althans, vier van hen; als Duitse ontspringt zuster Canisia de dans. De vier andere zusters worden vastgezet in een interneringskamp in Moentilan. Direct na aankomst wordt overste Maria Alacoque ernstig ziek. Op 24 maart overlijdt zij. De school mag enige tijd later toch weer open, reden waarom zuster Geertruida het interneringskamp mag verlaten. Samen met zuster Canisia en nog twee Duitse zusters van een andere congregatie, hervat zij vrijwel meteen het werk. Maar op 15 april wordt zuster Geertruida opnieuw vastgezet.

Net als in China, brengt het einde van de Tweede Wereldoorlog in Nederlands-Indië geen rust. De Japanse bezetting heeft het nationalisme in de archipel aangewakkerd en die geest kan met het vertrek van de Japanners niet meer terug in de fles. Op 17 augustus, twee dagen na de Japanse capitulatie, roept de nationalist Soekarno de onafhankelijke republiek Indonesië uit. Een onrustige periode, met een guerrillaoorlog en twee grootschalige militaire interventies door Nederland, volgt. En hoewel de zusters al vanaf september 1945, min of meer clandestien, hun werkzaamheden op de school in Wonosobo hervatten,

gaat de onrust niet aan hen voorbij. Al in november 1945 worden de gebouwen van het instituut door het republikeinse leger opgeëist, waarna de Bossche zusters in het huis van de Zusters van O.L. Vrouw van het Heilig Hart, naast de kerk van Wonosobo, onderdak vinden. Zo goed en zo kwaad als het gaat, blijven ze 'hun' dove kinderen onderwijzen, in de loop van 1946 zelfs onder bewaking van republikeinse militairen. Maar hun gebouwen krijgen ze niet terug. Pas tijdens de eerste militaire interventie, in juli 1947, leggen ze het werk stil. Rond Pasen 1948 verblijft Soekarno zelf in Wonosobo en de zusters hebben diverse keren een persoonlijk onderhoud met hem. Naar aanleiding daarvan krijgen ze hun instituut terug. Hij zegt zelfs toe dat het wordt opgeknapt, wat ook gebeurt. Op 13 juni 1948 gaan ze weer in hun eigen gebouwen aan de slag, maar veel leerlingen blijven thuis, uit angst voor nieuwe ongeregelheden. Die komen er ook. In december 1948 begint Nederland aan zijn tweede grote militaire interventie, waarbij het instituut zelfs onder mitrailleurvuur komt. De zusters staan doodsangsten uit, maar blijven op hun post. Zelfs een bezetting van het instituut door Nederlandse soldaten houdt hen niet van hun taken af. Tot eind april 1949 blijven ze trouw hun werk doen. Omdat een visitatie vanuit Nederland in deze periode onmogelijk is en het congregatiebestuur de zusters graag wat rust gunt, roept het de vier overgebleven zusters in de zomer tijdelijk terug naar Nederland. School en internaat sluiten hun deuren. De zusters krijgen hun welverdiende vakantie en gaan daarna in verschillende huizen in Nederland aan de slag. In het najaar van 1950, als de situatie in Indonesië zich heeft gestabiliseerd en Nederland de nieuwe staat al bijna een jaar erkent, keren de zusters Geertruida de Wit en Canisia Meissner terug. Zij schepen in met drie nieuwe krachten, onder wie zuster Leonardo Tooten, die overste wordt. Al snel zijn school en internaat weer volop in bedrijf. Dat gebeurt in 1947 en in 1948, tijdens interventies die in Nederland eufemistisch 'politioenele acties' worden genoemd. Bij de tweede interventie wordt Soekarno, die zichzelf tot president heeft benoemd, zelfs gevangengenomen door Nederlandse troepen. Na de wapenstilstand komt hij weer op vrije voeten. Hoe graag Nederland zijn kolonie ook wil behouden, het zit de regering in Den Haag niet mee. Onder druk van de internationale gemeenschap, met name van de Verenigde Staten, wordt Nederland gedwongen de nieuwe staat te erkennen. Dat gebeurt eind 1949. De Indonesische claim op Nederlands Nieuw-Guinea (dat later Irian Jaya genoemd zou worden) valt buiten deze erkenning. Pas in 1963 zou Nederland, wederom onder internationale druk, daar afstand van doen.

Omdat een visitatie vanuit Nederland in deze periode onmogelijk is en het congregatiebestuur de zusters graag wat rust gunt, roept het de vier overgebleven zusters in de zomer tijdelijk terug naar Nederland. School en internaat sluiten hun deuren. De zusters krijgen hun welverdiende vakantie en gaan daarna in verschillende huizen in Nederland aan de slag. In het najaar van 1950, als de situatie in Indonesië zich heeft gestabiliseerd en Nederland de

nieuwe staat al bijna een jaar erkent, keren de zusters Geertruida de Wit en Canisia Meissner terug. Zij schepen in met drie nieuwe krachten, onder wie zuster Leonardo Tooten, die overste wordt. Al snel zijn school en internaat weer volop in bedrijf.

De strijd om onafhankelijkheid

Als Japan op 15 augustus 1945 capituleert, hopen veel Nederlanders in 'hun' Indië op een snelle restauratie van de vooroorlogse verhoudingen. Daarin voeren Nederlanders het bewind en zijn de Nederlandse belangen het best behartigd. De bezetting door Japan heeft de nationalistische gevoelens in de archipel echter zodanig aangewakkerd, dat die hoop al snel op drijfzand gebaseerd blijkt. Op 17 augustus, twee dagen na de Japanse capitulatie, roept Kusno Sosrodihardjo, beter bekend als Soekarno, de onafhankelijke republiek Indonesië uit. Soekarno is een van de leiders van de nationalistische beweging in de archipel. Nederland erkent de nieuwe staat niet. Een guerrillaoorlog tussen nationalistische milities en Nederlandse militairen is het gevolg. Twee keer grijpt Nederland grootschaliger in. Dat gebeurt in 1947 en in 1948, tijdens interventies die in Nederland eufemistisch 'politioenele acties' worden genoemd. Bij de tweede interventie wordt Soekarno, die zichzelf tot president heeft benoemd, zelfs gevangengenomen door Nederlandse troepen. Na de wapenstilstand komt hij weer op vrije voeten. Hoe graag Nederland zijn kolonie ook wil behouden, het zit de regering in Den Haag niet mee. Onder druk van de internationale gemeenschap, met name van de Verenigde Staten, wordt Nederland gedwongen de nieuwe staat te erkennen. Dat gebeurt eind 1949.²³⁷ De Indonesische claim op Nederlands Nieuw-Guinea (dat later Irian Jaya genoemd zou worden) valt buiten deze erkenning. Pas in 1963 zou Nederland, wederom onder internationale druk, daar afstand van doen.

Bescheiden missieprofiel, gestage groei

Wat in 1938 zo klein van start gaat, groeit in de decennia na de oorlog langzaam maar zeker uit tot een aanzienlijk liefdewerk, met allerlei vertakkingen. Een van de succesfactoren is het bescheiden missieprofiel dat de zusters in Indonesië al snel hanteren. Hoewel de missie begint omdat Indië geen katholieke dovenschool kent, zijn kinderen van alle religies op de school welkom. Reeds onder de allereerste leerlingen zitten een protestants meisje van 5 jaar (Erlie) en een 8-jarig 'heiden jongetje' (Soerip). Die openheid en laagdrempeligheid zouden de zusters ook betrachten bij de vele andere liefdewerken die ze in de loop der jaren zouden verrichten, zoals de verzorging van ouderen, de opvoeding van weeskinderen en de hulp aan arme boeren. Daarmee brengen de zusters in praktijk wat al in de Bijzondere Regelen van 1852, de praktische uitwerking van de meer juridische Constitutiën of Regel van 1850, is vastgelegd, namelijk dat zij hun '(...) werken van liefde met hartelijke genegenheid (...) verrigten, volgens den geest en de instelling van den H.

Vincentius van Paulo, onaan gezien tot welke bevolking of Godsdiens t de personen behooren'.²³⁹ De zusters in Indonesië leven meer naar die Bijzondere Regelen dan de zusters in Nederland, die hun liefdewerk vooral op katholieke kinderen en ouderen richten, ooit hebben gedaan. Maar ze moeten ook wel. De overgrote meerderheid van de Indonesiërs is immers islamitisch.

Meer zusters naar Indonesië

In de jaren vijftig worden diverse keren nieuwe zusters naar de Indonesische missie gezonden. Eind jaren vijftig werken negen Bossche zusters in Wonosobo, zij het niet allemaal als dovenonderwijzeres. Zuster Canisia Meissner wordt bijvoorbeeld uitgezonden voor werk in de keuken en zuster Leonardo Tooten, die tussen 1934 en 1948 al in China heeft gewerkt, is jarenlang directeur, missie- en huisoverste. Steeds meer dove kinderen krijgen, dankzij de niet aflatende inspanningen van de zusters en een aantal lekenonderwijzeressen, een beter toekomstperspectief. Ze leren gearticuleerd spreken en spraakafzien en kunnen daardoor communiceren met hun niet-dove omgeving. Ook leren ze een vak, waardoor ze later in hun eigen levensonderhoud kunnen voorzien. Dat wordt in Indonesië zeer gewaardeerd. De zusters zijn er dan ook van overtuigd dat God dit werk wil. Die overtuiging krijgt nog meer grond als een aantal Indonesische meisjes laat weten zich bij de 'Kongregasi Puteri Maria dan Yosef (PMY)' te willen aansluiten. Dit, en de noodzaak van nieuwe aanwas om het belangrijke liefdewerk zonder al te veel leken te kunnen blijven doen, leidt in 1963 tot de oprichting van een noviciaat. Het krijgt de naam Anna Catharina, naar de eerste overste van de congregatie, de charismatische Anna Catharina van Hees. De leiding komt in handen van zuster Leonardo, die ook al missie- en huisoverste is en directeur van het doveninstituut. De postulanten en novicen wonen met de geproteste zusters in één huis en werken ook met hen samen op het instituut, waardoor ze veel in de praktijk leren. Pas in 1988, als het aantal postulanten en novicen te groot is geworden, krijgen zij een eigen gemeenschap, op het terrein van het moederhuis in Wonosobo.

Zoals het is gegaan met de congregatie in Nederland, zo vergaat het de zusters in Indonesië. Het liefdewerk is als zaad in vruchtbare aarde: het leidt, zij het heel gestaag, tot groei en uitbreiding. En ook in Indonesië is het vaak niet de congregatie die de expansie zoekt, maar vragen derden erom.

Semarang

De eerste afdeling van de Indonesische zusters buiten Wonosobo, ontstaat in 1968 in een dorpje nabij Semarang, ook op Java. Aanleiding voor de oprichting van dit huis is een verzoek van de Broeders van de Onbevleete Ontvangenis om gezamenlijk het missiewerk in Semarang (en regio) op te pakken. Drie zusters gaan er aan de slag voor een reeds bestaande stichting. Ze geven naailessen aan

vrouwen, richten een school op voor arme kinderen, gaan aan de slag in een polikliniek en verzorgen bejaarden. Later zijn ze ook actief op middelbare scholen van de broeders. Op den duur dragen ze het werk over aan Indonesische zusters. Omdat die zusters in Semarang inmiddels gepensioneerd zijn, zijn ze nu (2010) niet meer bij deze liefdewerken betrokken. Wel zijn ze nog in het pastorale werk actief.

Klaten

In 1989 strijkt een aantal zusters PMY neer in de stad Klaten, eveneens op Java. Deze afdeling is een van de weinige voorbeelden van expansie in de hele geschiedenis van de Bossche congregatie die niet op verzoek van derden komen. Het is het bestuur van de Indonesische regio zelf dat behoefte heeft aan deze nieuwe gemeenschap; de aanwas van Indonesische zusters vlot niet erg en door op meerdere plekken zichtbaar en actief te zijn, kan dat veranderen. In het dorp Keringan, nabij Klaten, huurt de congregatie een eenvoudig huis, waar vier zusters (waarvan er tussentijds een vertrekt) hun intrek nemen. Ze geven er op diverse scholen onderwijs en doen aan pastoraal werk. Ook gaan ze na verloop van tijd de boeren organiseren en adviseren over het onderhoud van hun rijstvelden en de bemesting daarvan, om de opbrengsten te verbeteren. Daarnaast richten ze een plaatselijke afdeling van hun eerder in Wonosobo gestichte kredietbank op en starten ze met onderwijs aan kinderen met een beperking. Verder worden ze steeds meer onderdeel van de lokale gemeenschap. Ze helpen mee bij de organisatie van dorpsfeesten, zijn aanwezig op buurtvergaderingen en steken de handen uit de mouwen bij het gezamenlijk aanleggen van wegen. De zusters zijn geliefd, hun werk is zegenrijk en ook de aanvankelijke doelstelling van de komst naar Klaten wordt bereikt: al in 1991 meldt zich de eerste postulante en in de jaren daarna zouden diverse meisjes uit deze regio intreden. Het huurhuis van de zusters wordt op den duur verlaten. De congregatie schiet in Klaten zo goed wortel, dat het bestuur de bouw van een nieuw en groter eigen zusterhuis aandurft.

Jakarta

Twee jaar na Klaten, in 1991, volgt Jakarta. Het zijn weer de Broeders van de Onbevleete Ontvangenis die de zusters benaderen. De broeders hebben op hun school voor dove kinderen in de Indonesische hoofdstad onderwijskrachten nodig en vragen het bestuur om daar zusters voor vrij te maken. Het bestuur hoeft hier niet lang over na te denken en stelt twee zusters beschikbaar. Ze betrekken (voorlopig) een leegstaand huis van een voogd van een van de leerlingen en gaan medio 1991 aan de slag. In 1993 betrekken de twee zusters een permanente woning. Omdat ze maar met z'n tweeën zijn, komen ze aan veel andere taken dan lesgeven, zoals sociaal en pastoraal werk, nauwelijks toe. Dit jaar, in 2010, ronden de zusters hun werk aan de school af. Ze hebben hun pensioengerechtigde leeftijd bereikt en doen nu vooral sociaal en pastoraal

werk. Zusters die hen op de school opvolgen, zijn er (vooralsnog) niet.

Yogyakarta

De vierde afdeling buiten Wonosobo ontstaat in 1995 in Yogyakarta. Deze afdeling, die dankzij donaties mogelijk is, kan met een beetje goede wil worden gezien als een late doorstart van een eerder gestopte gemeenschap. Die eerdere afdeling, een dependance van de dovenschool in Wonosobo, gaat in 1973 van start, maar moet in 1981 de deuren sluiten vanwege een gebrek aan zusters. In 1995 krijgt de Congregatie PMY een nieuwe kans in Yogyakarta, als de Nederlandse Helen Keller Stichting haar vraagt mee te werken aan de oprichting van een school voor kinderen die doof én blind zijn. Na diverse verhuizingen, enerzijds vanwege de grote toeloop en anderzijds omdat sommige locaties bij nader inzien niet geschikt blijken, hebben school, internaat en zusterhuis sinds 2008 een vaste plek op één terrein. “God wilde dat we zouden doorwerken in Yogyakarta”, schrijven de zusters in een terugblik op deze periode.

Purworejo

In Purworejo, wederom op Java, ontstaat in 1999 de vijfde gemeenschap buiten Wonosobo. Deze vestiging is het resultaat van een verzoek van het bisdom aan alle congregaties vestigingen in steden en dorpen te stichten om de parochies te steunen en de economisch zwakkeren bij te staan. Voortbordurend op het goede werk dat de zusters al voor boeren in Wonosobo en Klaten doen, helpen ze ook op het platteland rondom Purworejo arme boeren bij het verhogen van hun productie. Tegelijkertijd geven de zusters godsdienstonderwijs aan kinderen en jongeren, leggen ze huisbezoeken af en doen ze mee aan tal van activiteiten in de parochie waar zij gevestigd zijn. In 2003 verhuizen ze naar een ander dorp in dezelfde regio, maar hun werkzaamheden veranderen niet.

Zuster Antonie Ardatin, provinciaal overste in Indonesië.

‘Mijn zusterschap is het gevolg van een groeiproces’

Haar broer heeft haar altijd plagerig gezegd dat ze voorbestemd is voor huishoudelijk werk en naar haar toekomstige man moet luisteren. Maar zuster Antonie Ardatin, geboren in 1949 in Magelang op Java, zegt dat dat niet de reden is geweest om voor een leven als religieuze te kiezen. Wel heeft het haar gemotiveerd zelf haar levenspad uit te stippelen. Dat dit pad naar de Kongregasi PMY leidt, is niet het gevolg van een plotselinge roeping. “Mijn zusterschap is het gevolg van een groeiproces”, zegt ze. “Ik was lerares op de dovenschool van de congregatie, Dena-Upakara, in Wonosobo en zag met hoeveel toewijding de zusters hun werk deden. Dat wilde ik op den duur ook. De pastoor vond het goed; hij kende mijn familie, want mijn vader deed veel voor de kerk.

En dus ging de overste ook akkoord.” Als zuster krijgt ze de kans dóór te leren, iets waar haar ouders nooit geld voor hebben gehad. Ze studeert Indonesische taal- en letterkunde en keert met nog meer bagage terug naar Wonosobo. Daar maakt ze de verdere uitbouw van het liefdewerk mee, en geeft er mede vorm aan.

Op dit moment, 2010, is zuster Antonie provinciaal overste. Het instituut in Wonosobo telt nu zo'n 150 kinderen, in leeftijd variërend van 5 tot en met 17 jaar. Er werken zeventig mensen, onder wie twintig leerkrachten en twintig verzorgers. De congregatie zelf telt 35 zusters. “We zijn nooit echt groot geworden”, zegt zuster Antonie. “Maar dat komt omdat werken voor gehandicapten en armen door veel jonge mensen niet zo aantrekkelijk gevonden wordt. Toch treedt gemiddeld één nieuwe zuster per jaar in.”

Banyumas

De zesde en jongste afdeling buiten Wonosobo betreft een bejaardenhuis in de stad Banyumas, dat dankzij allerlei donaties gerealiseerd kan worden. De bisschop van Purwokerto, waar Banyumas onder valt, vraagt de zusters PMY in 2003 in het huiste komen werken. Als een van de zusters ter plaatse gaat kijken, wordt zij benaderd door een pastoor van een parochie in de buurt van het te bouwen bejaardenhuis. Hij wil graag dat de zusters ook in zijn parochie komen werken. Er is dus sprake van een dubbel verzoek, dat goed met elkaar te combineren is. De zusters zien het als een teken van God en beantwoorden beide vragen positief. De gemeenschap in Banyumas telt drie zusters. Behalve met het verzorgen van bejaarden houden ze zich bezig met godsdienstonderwijs, jeugdwerk en onderwijs op verschillende scholen.

Steeds meer liefdewerk in Wonosobo

In al die jaren zijn de werkzaamheden in en rondom Wonosobo gewoon doorgegaan en uitgebreid. In de eerste plaats op de dovenschool. Telt het instituut in 1950, bij de herstart, 25 leerlingen, in 1953 is dat aantal opgelopen tot 72. De stijging gaat zo snel, dat de zusters midden jaren vijftig een splitsing aanbrengen tussen jongens en meisjes. De meisjes blijven onder de hoede van de zusters. De jongens, uitgezonderd de jongens in de voorbereidingsklas, gaan naar het net opgerichte doveninstituut Don Bosco, dat geleid wordt door de Broeders Caritas. Een grote verandering, al ligt het nieuwe instituut ook in Wonosobo en leren de jongens, net als op Dena-Upakara, op Don Bosco niet alleen spreken en spraakafzien, maar ook een vak. Tijdens haar visitatie in juli 1951 heeft algemeen overste Elise van der Westen de broeders gevraagd het instituut op te zetten, om samen beter aan de nog altijd toenemende vraag te kunnen voldoen. Behalve op hun eigen doveninstituut, gaan de zusters in Wonosobo in de loop van de jaren vijftig ook op een ‘gewone’ middelbare school werken, en op het internaat voor jongens en meisjes dat daarbij hoort. In de jaren zeventig raken ze betrokken bij twee kleine plattelandsklinieken, van

waaruit ze de arme bevolking medische hulp geven en vooral ook voorlichting over hygiëne, geboorteregulering, zwangerschappen en bevallingen. Op last van de Indonesische autoriteiten wordt een van de klinieken in 1986 gesloten, 'uit vrees voor christianisering'. De andere kliniek zou zich ontwikkelen tot een kleine, maar hoogstaande poli- en kraamkliniek. Dat komt niet door de medische apparatuur. Die is, zeker naar westerse maatstaven, beperkt. Het hoge niveau is te danken aan de uitstekende medische kennis van de zuster en haar medewerksters en aan de liefdevolle toewijding waarmee zij patiënten behandelen. In de jaren negentig worden de zusters in en rondom Wonosobo ook actief in het voorlichten van boeren over betere en duurzamere productie-methoden. Daarnaast richten ze een kredietbank op, waar boeren tegen gunstige voorwaarden leningen kunnen afsluiten. De kennis die de congregatie hiermee opdoet, gebruikt ze voor de afdelingen elders in het land. Verder maken de zusters zich sterk, via voorlichting, seminars, lobbywerk en het bieden van veilig onderdak in hun eigen gemeenschappen, tegen vrouwenhandel. Ook werken de zusters aan het verbeteren van de rechten van vrouwen door organisaties te ondersteunen die daarvoor opkomen. De Kongregasi PMY ijvert bovendien voor meer participatie van mannen en vrouwen in zowel de kerk als de politiek.

Open en ontvangend

Bij al die werken, in en buiten Wonosobo, stellen de zusters zich steeds weer open en ontvangend op. Natuurlijk, aan hun kleding en rituelen is hun katholieke (christelijke) achtergrond te zien. Maar hun liefde strekt zich uit tot alle mensen die hun hulp, kennis en kunde nodig hebben. De Bijzondere Regelen, die de zusters opdragen te werken voor alle mensen die hen nodig hebben, 'onaangezien tot welke bevolking of Godsdiensdienst de personen behoren', blijven leidend.

De laatste Nederlandse zuster

Als de Kongregasi PMY zich in de jaren negentig stort in de voorlichting en hulp aan boeren en in activiteiten tegen vrouwenhandel, hebben de laatste Nederlandse zusters Indonesië verlaten. De allerlaatste die vertrekt, is zuster Theodarda Verrijt. Zij neemt, na een missie van 27 jaar, in 1994 afscheid van het land. In december 2003 zou ze overlijden.

In 1995, een jaar na haar vertrek, wordt besloten dat de Kongregasi PMY in 1997 een provincie zal worden. Dat besluit valt tijdens het Kapittel in Nederland, het hoogste orgaan binnen de congregatie dat elke zes jaar bijeenkomt om de koers uit te zetten. "Een opgroeiend kind is volwassen geworden", schrijven de Indonesische leden van het Kapittel. Het volwassen geworden kind telt op dat moment 35 zusters.

NOTA BENE: Inmiddels is de Kongregasi PMY een regio en de bestuursperiode vier jaar. Zuster Antonie is Algemene Overste DMJ sinds het

laatste Kapittel in 2013.